

מגילה ב וג

שבת קג

משה שווערד

1. תוספות מסכת מגילה דף ב עמוד ב

ועוד האמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך כו' - ... וכן פיר"ת וז"ל שהגיה בספר הישר מנצפ"ך צופים אמרו כמו קול צופיך (ישעיה נב) נביאים צופים מהר אפרים (שמואל א א) ממאתים נביאים (מצופים) שעמדו להם לישראל והיו צופים הללו לאחר ששרף אמון את התורה ומשום לשון נופל על הלשון נקרא מנצפ"ך בלשון צופיך ...

2. חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף ב עמוד ב

הא דאמרין מנצפ"ך צופים אמרו. לפי סדר האותיות הוה ליה למימר כמנפ"ץ. אלא משום דמשמע צופים אמרום וכאילו בעי לומר מן צופיך וכך הוא בירושלמי.

3. חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף קד עמוד א

הא דאמרין מנצפ"ך צופים אמרו. פי' צופים ר' אליעזר ור' יהושע שהם חזרו ויסדום ולפיכך אמרו מנצפ"ך ולא כמנפ"ץ כסדר כתיבתן, לסימן הצופים כלומר מן צפך כלומר אלו אותיות שקבלת ישראל מן צופיך. ובירושלמי במס' מגלה מהו מנצפ"ך ר' ירמיה בשם ר"ש בר יצחק מה שתקנו לך הצופים, מאן אינון צופים מעשה הי' ביום סגריר שלא נכנסו חכמים לבית הוועד נכנסו תינוקות אמרין נעביד בית ועדא דלא יתבטל, אמרין מהו דכתיב מ"ם נו"ן פ"ף צ"ץ כ"ך ממאמר למאמר מנאמן לנאמן מפה אל פה מצדיק לצדיק מכף לכף ידו של הקדוש ברוך הוא לכף ידו של משה סימנו אותן חכמים ועמדו כולן בני אדם גדולים בתורה אמרו ר' אליעזר ור' יהושע מנהון הוין...

4. תוספות מסכת מגילה דף ב עמוד ב

ועוד האמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך כו' - השתא סלקא דעתך דמנצפך מיירי בסתומות ותימה דבמסכת שבת פרק הבונה (דף קד. ושם) משמע איפכא מדקאמר התם בשלמא פתוח ועשאו סתום עילויי עליוהי דאמר רב חסדא כו' אלא סתום ועשאו פתוח גרועי גרועיה דא"ר ירמיה מנצפ"ך [צופים אמרו] אלמא מנצפ"ך איירי בפתוחות ואור"י דגמ' [דשבת] מסיק ליה וקתני דידע מתחילה מילתיה דרב חסדא וגם איירי ליה מעיקרא בפתוחות הוצרך להעמיד מנצפ"ך בפתוחות ולא תקשה דרב חסדא והכא ה"ק ותסברא והכתיב אלה המצות והן קושיא איתותב בין בפתוחות בין בסתומות ועוד את"ל דבסתומות איירי אכתי תקשה והאמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך וכו'

5. חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קד עמוד א

אלא סתום ועשאו פתוח גרועי גרועיה דאמר מר מנצפ"ך צופים אמרו. מהכא משמע דמנצפ"ך היינו האותיות הפתוחות והפשוטות ובריש פרק קמא דמגילה (ב' ב') משמע בהפך שהן הסתומות והכפופות, וכבר פירש כאן ושם רש"י ז"ל דקאי הכא וקא מקשה וקאי התם וקא מקשה ושיטת התלמוד היא בכמה מקומות, ויש לפרש דהתם על דרך ממה נפשך קא מקשה, כלומר אי מנצפ"ך סתומות נינהו קשיא דלאו צופים אמרום שבלוחות היו דאמר ר' חייא מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים, ואי פשוטות קשיא מיהא שאין נביא רשאי לחדש דבר, וכבר כתבתי שם בארוכה בסייעתא דשמיא.

6. מהרש"א חידושי אגדות מסכת מגילה דף ג עמוד א

שכחום וחזרו ויסדום כו'. לפי שמצאם בדיבור הם כפולים שכחום ובודאי יש צורך בהם כגון לענין המספר עד אלף ובפרק הבונה דרשו בהם בכפולים עיין שם בחידושינו באגדות:

7. טורי אבן מסכת מגילה דף ג עמוד א

לא הוי ידעינן הי באמצע תיבה. ק"ל ה"ל למידע מן הלוחות הי באמצע והי בסוף דהא פתוחות וסתומות דמנצפך ישנו בעשרת הדברות הכתובים על הלוחות. ואפ"ל לפי' התוס' דצופים הללו הי' לאחר ששרף אמון את התורה הא מ"מ הארון עם הלוחות לא נגנזו עד בימי בנו יאשי' ובימיו מצא חלקיה את התורה בבית המקדש קודם שנגנזו ארון עם הלוחות כדכתיב בס' מלכים וא"כ ה"ל לידע מן הלוחות ולבתר גניזתן מן הס"ת:

8. שערים מצויינים בהלכה

להסתכל בו, ומרוב קדושת הכתב לא ניתן רשות למשה שככתב י"ב ס"ת שיכתוב בכתב אשורי, ונתנה להם בכתב עברי שהיו משתמשים בו שם ועבר והנמשכים אחריהם, וער. ועי' מש"כ במס' סנהדרין (כא: ד"ה בתחילה). ולפי דברי הרדב"ז אלו מיושב קושית הטורי אבן במס' מגילה (ג. ד"ה דלא) בהא דאיתא שם דלא הוה ידעינן הי באמצע תיבה, והקשה דהו"ל לראות מן הלוחות, דהא פתוחות וסתומות דמנצפך יש בעשרת הדברות.

עי"ש. (ועי' בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תמב) דעשרת הדברות היו כתובים בכתב אשורי, וזה הכתב לא היו מכירין בו אלא מלאכי השרת, ובזמן שקבל מרע"ה את הלוחות למדוהו האותיות וציוורין וסודתן, ומיד נתן הלוחות בארון ולא יצאו משם ונגנו בימי ירמיהו הנביא ולא ראה אותם אדם, ואפילו תימא שראו אותם בזמן מתן תורה, לא היו יכולים להסתכל בהם, כי המכתב מכתב אלקים, שאפילו בפני משה לא היו יכולים

9. חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף ב עמוד ב

ותסברא והא כתיב אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. הקשו בתוספות דהא איכא מ"ד בסנהדרין פרק כהן גדול (כ"א ב') דעזרא שינה את הכתב דמאי אשורית שעלה עמה מאשור, ותירצו דהתם קרא אשכחו ודרוש דכתיב וכתב לו את משנה התורה הזאת כתב העשוי להשתנות כדאיתא התם, ואחרים תירצו דהא לא חשיב חידוש משום חלוף הכתב בכתב אחר, ואין חידוש אלא במניח הכתב כמו שהוא אלא שמוסיף עליו אותיות כי הא דקס"ד הכא.

מיהו ודאי תמיהא מלתא טובא דהא רב חסדא דאמר דמ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין משמע דכולי עלמא היא, ואילו התם בסנהדרין אמרינן דאיכא מ"ד שהתורה ניתנה לישראל בכתב עברי ולשון הקדש וחזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורי, ואמרינן מאי אשורית שעלה עמהם מאשור שכתב הקדש הוא כתב בני אשור, וזה תימיה גדול שיהיה הכתב הזה המאושר שיש בכל קוץ וקוץ ממנו תלי תלים של הלכות יסודות התורה כתב של בני אשור ויהיו הלוחות מכתב עברי, ועוד בכתב עברי מה נס היה במ"ם וסמ"ך, אבל ודאי אין ספק שזה הכתב הנקרא אשורית הוא כתב הקדש שבלוחות ועל שם כך נקרא קדש, וכן לשון הקדש, ומעולם לא נראה הכתב ההוא אלא בלוחות, אבל לשון הקדש כבר נודע לאבות ובני ישראל קודם מתן תורה ובו השם מדבר עם נביאיו וקדושיהו, ואעפ"כ מתוך תומת וקדושת הכתב ההוא באותן הימים לא היו כותבין אותו אפילו בספרים שכותב המלך או כל אחד ואחד לעצמו אלא היו כותבין אותו בכתב עברי, וזהו שכשנגנז הארון שכחום לאותיות מנצפ"ך, וכשגלו לאשור וידעו בני אשור כתב זה נטלוהו להם או שהיה אצלם קודם לכן שנודע להם מספרי הקדש מלבד כתב שלהם או שהיה להם וחמדו אותו, ובני ישראל הורגלו בו עמהם משם ואילך וזהו שעלה מאשור, ובימי עזרא ניתן להם לכתוב ס"ת ושאר כתובים וכדדייקינן מדכתיב וכתב הנשתון.

ורבי היה אומר שמעולם לא נשתנה ובכתב זה ניתנה תורה לישראל גם בספרי הקדש ולמה נקרא שמו אשורית שמאושר בכתבו, ולקמן במכילתין קרי אשורי ללשון הקדש כדתנן (י"ז א') והלועז ששמע אשורית יצא, והא ודאי דכו"ע לשון הקדש אינו של בני אשור, דהא אמרינן בירושלמי (שם) אשור לשון אין להם כתב יש להם, כלומר כתב יש להם משלהם אבל אין להם לשון אלא משל אחרים, א"נ ה"ק דכתב שלנו יש להם אבל לא לשון שלנו, ועל שם שהורגלו לכתוב לשון הקדש בכתב אשורית זה נקרא בלשון אשורית, וזה נ"ל נכון וברור, ולפי זה אין במה ששינה עזרא את הכתב לכתוב ספרי תורה בכתב הקדש שום חידוש על התורה שהרי הכתב הזה כבר היה ידוע וניתן לנו בלוחות הברית.

והא דאקשינן מדרב חסדא דאמר מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדין. ק"ל לר"ת ז"ל דהכא משמע דמן צופים היינו סתומות מדאקשינן מ"ם סתומה שבלוחות, ואילו בפרק הבונה במסכת שבת (ק"ד א') אמרינן איפכא דאמרינן התם פתוח שעשאו סתום כשר דעלוי [עלייה] דאמר רב חסדא מ"ם וסמ"ך שבלוחות וכו' אלא סתום שעשאו פתוח גרועי גרועי דאמר רב חסדא מנצפ"ך צופים אמרום אתמהא, אל[מ]א מנצפ"ך היינו פתוחות. והנכון דמנצפ"ך צופים אמרום סתם והוא מספקא לתלמודא אי פתוחות או סתומות, ומשום הכי פריך התם מפתוחות והכא מסתומות למימרא דהאי צופים אמרום (מש) בין דלהוי פתוחות בין דלהוי סתומות קשיא או מהא דהכא או מההיא דהתם, הילכך התם אוקמה בפתוחות והכא סתומות ואקשינן מינה, ובמסקנא הא איפיקא שפיר דכולהו מדאורייתא וצופים נמי בכולהו אתו ואדכרו לן הי מינייהו בסופי תיבה ודי מינייהו בראש תיבה, ור"ת ז"ל היה אומר מתוך קושיא זו דל"ג הכא והא אמר רב חסדא אלא דמנצפ"ך בפתוחות היה שמיע ליה מעיקרא כדאיתא בפרק הבונה +א"ה, אולי חסר כאן, וצ"ל ושוב חזר בו ופירש כפי כו' וכ"ה ברשב"א. + כפי מה שכתבנו וכן פירשו בתו'.

10. שערים מצויינים בהלכה

(יד. ד"ה שלא) ועי' בפתח עינים שם שהאריך להקשות האין אפשר ששכחום דזה דבר הרגיל לכתוב ס"ת תפילין ומוזוז, וכל אדם יש לו תפילין ומוזוזות, ואפשר דמשו"ה כתב ר"ת דהוה עובדא אחר ששרף אמון את התורה, ועדיין צ"ע. עיי"ש שהאריך הרבה בזה. ל

11. פני יהושע מסכת מגילה דף ג עמוד א

בגמרא אלא שכחום וחזרו ויסדום. הא דאמרינן בתמורה (דף ט"ז ע"א) באותן הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה שאמרו לכמה נביאים וזקנים שאלו והשיבו להם אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש בהם דבר מעתה אלמא דאפילו בדבר השכות

אפ"ה שייך אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש התם שאני דודאי לענין שאין רשות לנביא לשאול מפי הגבורה דינים והלכות ודאי שייך בו אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש לאחר מיתת משה והיינו מטעמא דלא בשמים היא כדאיתא התם להדיא דמייתי נמי הך מלתא דלא בשמים היא דכולה חזא טעמא היא, ובכה"ג מקשה הכא למאי דקס"ד מעיקרא דמנצפ"ך צופים אמרוה היינו שאותן הצופים אמרו כן בנבואה מפי הגבורה מש"ה מקשה והכתיב אלה המצות, ואהא משני שפיר שכחום וחזרו ויסדום פי' מה שיסדום היינו שהביאו ראיות לדבריהם. אלא כיון שהאמת הוא שבאותיות מנצפ"ך שהוא דבר חדש לגמרי בעל כרחך דמעיקרא נמי הוה מש"ה העידו הצופים על דבר זה והביאו גם כן ראיות לדבריהם דלאו עליהו דידהו קא סמכינן אלא על אותן הראיות שהביאו לדבריהם, ובכה"ג אשכחן בתמורה באותן הלכות גופייהו שנשתכחו שחזר עתניאל בן קנז והחזירן בפלפולו, כן נראה לי וק"ל:

12. תורה תמימה ויקרא פרק כז פסוק לד
אלה המצות - מכאן שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה רטז) (שבת ק"ד א':

13. תורה תמימה הערות ויקרא פרק כז הערה רטז
כי רק משה היה נביא מחוקק התורה בעיקרה, וכל הנביאים אחריו לא באו אלא לפרש ולהזהיר על תורת משה... אבל לא כן משמע מתמורה ט"ז א'. דאיתא שם, שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, אמרו לו ליהושע שאל [באורים ותומים], אמר להו לא בשמים היא, אמרו לו לשמואל שאל, אמר להם, אלה המצות, שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ע"כ. **הרי מפורש דאפי' חידוש הלכות נשכחות הם בכלל הדרשה אלה המצות וכו'.** וצ"ל דכיון שעתה אין אנו יודעים שורת הדין איך הוא, ועיקר ידיעתו בא לנו ע"י הנביא, הוה זה בכלל חידוש דין. אבל במגילה ג' איתא בענין דאירי שם שהנביאים תקנו דינים מחודשים, ופריך והכתיב אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, ומשני ששכחום וחזרו ויסדום, ור"ל כיון דלא תקנו דינים מחודשים ממש רק החזירו דינים ישנים אין זה בכלל הדרשה דאלה המצות, וזה לכאורה סתירה מפורשת לגמ' דתמורה הנ"ל שמבואר שם דאפי' החזרת דינים ישנים הוה בכלל האיסור דאלה המצות. וצ"ל בישוב הסוגיות, כי הנה בשני אופנים אפשר לנביא להחזיר דין ישן, האחד - עפ"י הנבואה והא' עפ"י כללי התורה ומדותיה בסברא כשאר ת"ת. והנה זה פשוט, דבהחזרת דין עפ"י כללי התורה ובסברא בודאי לא גרע נביא משאר חכם בחכמת התורה, ואין בזה אף שמץ איסור, ורק בחזרה עפ"י הנבואה אסור, כמבואר. ולפי זה צ"ל דבמגילה אירי שהחזירו הנביאים עפ"י דרכי וכללי התורה, וזה בודאי מותר, ובתמורה אירי לענין להחזיר עפ"י הנבואה, וכמבואר מפורש הלשון

אמרו לו ליהושע ולשמואל שאל [באורים ותומים], ודו"ק. - ודע דמ"ש בכ"מ בגמ' דכשיבא אליהו יתברר הדין, אין הכונה שאלהו יגלה הדין עפ"י הנבואה, דזה אין לו רשות כפי שנתבאר, אלא הכונה דע"י רוח ממרום השורר בו יתגלו לו מעיינות חכמה ויברר הדין עפ"י דרכי ויסודות התורה ויסיר המחלוקת והטעותים והשבשבים וממילא יתברר הדין לאמתו. וזה אפשר לכיון בכונת המשנה סוף עדיות, אין אליהו בא לטמא ולטהר אלא לעשות שלום בעולם, ור"ל, לא שיגלה דינים להוראות ויטמא ויטהר עפ"י הנבואה אלא רק יעשה שלום בין החולקים ע"י שיברר הסברות המחלוקת עד שיוודו החכמים זל"י, וממילא יתברר ויצא הדין לאשורו. ועיין במס' יומא ע"ה א' דרשו הפ' ג' לבן דכתיב גבי מן, ג', שמגיד להם לישראל אי בן תשעה לראשון אי בן שבעה לאחרון, לבן, שמלבין עונותיהם של ישראל, כיצד, שנים שבאו לדין לפני משה, זה אומר עבדי גנבת, זה אומר אתה מכרתו לי, אמר להם משה, לבקר משפט, למחר אם נמצא עומרו בבית רבו ראשון בידוע שזה גנבו, ואם בבית רבו שני בידוע שזה מכרו, ע"כ. והקשה בס' כפות תמרים האין היו סומכין על ברור זה והא זה הוה בכלל לא בשמים היא, וכמ"ש ביבמות ק"ב א' אם יבא אליהו ויאמר חולצין בסנדל אין שומעין לו, משום דלא בשמים היא, ויעו"ש מש"כ בזה. אבל לדעתו אין בזה אף ריח קושיא, דהא דאין רשות לנביא לחדש הוא רק לענין פסק הלכה וכמ"ש, אבל לענין ברור מילתא והתגלות מציאות הדבר בודאי סמכינן אנביא, וכ"מ בבכורות כ"ד א' דאמר התם בדין אחד שעומד בספק עד שיבא ויורה גואל צדק, ופריך בגמרא מאי עד שיבא ויורה, עד שיבא ויודיע לך דבר מבעי ליה, ופירש"י עד שיבא ויודיע גלוי מלתא בעלמא שייגיד להם אם בנה הוא או לא עכ"ל, מבואר מדבריו, דעל בירור מציאות וגלוי מילתא סמכינן אנביא, ועיין במל"מ פ"ט סוף ה"ו מאישות שכתב בענין זה ולא העיר ממש"כ, ולדעתנו זה פשוט וברור. ולבד זה הנה לפי המבואר בדרשה שלפנינו שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, כלומר מיתת משה ואילך, אבל משה היה יכול ויכול לחדש, וא"כ אחרי ההחידוש שבינא שם היה ע"י משה, וכמ"ש שנים שבאו לדין לפני משה, אמר להם משה, וא"כ בלא"ה לא קשה מידי, ודו"ק. ודע דזה פשוט דגדרים וסייגים וגזירות ותקנות אין בכלל איסור הדרשה אין הנביא רשאי לחדש דבר, ואדרבה, זה הוא מצוה מן התורה כמ"ש וכשמרתם את משמרתי ודרשינן עשו משמרת למשמרת, ולכן מצינו כמה ענינים כאלה שנתקנו ע"י נביאים. - ועיין ברמב"ם פ"ט ה"א מיסודי התורה שהרחיב הדבור בענין דרשה זו, ולפלא הוא שהביא לסמך דאין הנביא רשאי לחדש דבר את הפסוק לא בשמים היא ולא את הפסוק שלפניו דמפורש ביה הדרשה בכ"מ בגמרא, ועי"ש בלח"מ, וגם יש לדון בדבריו שכלל בדרשה זו גם ענין בל תוסיף ובל תגרע שמבואר בפ' ואתחנן, ורמב"ן בנמוקיו שם כתב דהאיסור בל תוסיף ובל תגרע הוא בפרטי מצות ידועות, כמו חמשה חוטין בציצית וחמש פרשיות בתפלין וכדומה, והדרשה שלפנינו מאלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר אירי בחידוש מצוה חדשה שלא שמענו מעולם. ובדעת הרמב"ם נ"ל שמפרש שהכל ענין אחד ודרשה אחת, רק בתו"כ באה בלשון אלה המצות ובמשנה תורה באה בלשון צויו שלא להוסיף ולא לגרוע, כהרבה מצות וענינים שונים שבאו בתו"כ ונשנו במשנה תורה במלים הוראות שונות, ואין להאריך עוד: